

αἰσθησιακῆς ἀντιλήψεως, τοῦτο προῆλθεν ἀναγκαῖως ἐκ τοῦ ὅτε ἐν τῷ συνειδεῖ τῆς ἐμπειρίας οὐδεμίᾳ ἡδύνατο νὰ ὑπάρξῃ αἴτια πρὸς τοῦτο, καθὼς οὐδεὶς δύναται νὰ ὑπάρξῃ λόγος ἀναγκάζων ἡμᾶς ν' ἀρνηθῶμεν τὴν ἀντικειμενικότητα αὐτῶν τούτων τῶν παραστάσεων. Διότι, ὅπος ἐν τῇ ἀμέσῳ ἐμπειρίᾳ τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ εἶναι ἀντικείμενον ἀνήκει εἰς πάσις τὰς παραστάσεις, οὕτως ὥστε μόνον ἐπὶ τῇ βάσει ἴδιωτηρον τινῶν δρων νὰ δύναται τις ν' ἀρνηθῇ τὴν ἴδιωτητα τιεύτην εἰς τινα ἐξ αὐτῶν, οὔτως ἢ χρονικοτοπικὴ μορφὴ εἶνε ἀναφεύσετον πάσης παραστάσεως χαρακτηριστικὸν γνώρισμα.

8. Περὶ ἀμέσου καὶ ἐμμέσου ἐμπειρικῆς καὶ ἀφηρημένης γνῶσεως.

Τὸ πρῶτον συμπέρασμα, ὅπερ προκύπτει ἐκ τῆς ἐμπειρικῆς ἀναλήσεως τῆς γνῶσεως, ἔγκειται ἐν τούτῳ, ὅτι εἰς τὸ νοοῦν ὑποκείμενον δίδονται ὑπὸ τοπικοχρονικὴν μορφὴν ἀντικείμενα, ἀπέρ μόνον διὰ τινος δλως ἀβιασίμου ἀρχεως σταθερῶς δεδομένων χαρακτηριστικὸν γνωρισμάτων δύνανται ν' ἀναδοθῶσιν εἰς τὸ ὑποκείμενον, καὶ ἄτινα ἔνεκεν τούτου δέον νὰ νοῶνται ὡς δυτῶς δεδομένα. Καὶ περὶ δὲ τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἀφίγνει νὰ ὑπάρχωσι συστατικά τινα στοιχεῖα τῆς αἰσθησιακῆς ἀντιλήψεως, ἃγει ὅμως εἰς τὴν ἄρσιν πάσης ἐξ ἀντικείμενου ἐμπειρικῆς γνῶσεως, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει περὶ αὐτῆς ἢ πεποίθησις, διὰ εἶνε ἐμπειρική. Ἀντικείμενον, ὅπερ στεφεῖται τοῦ περιεχομένου τῆς αἰσθήσεως καὶ εἰς δὲ ἀπομένουσι μόνον αἱ τοπικαὶ μορφαὶ τοῦ αἱ χρονικαὶ σχέσεις ὡς ἀποκλειστικαὶ ἴδιωτητες αὐτοῦ, εἰς οὐδεὶς δύνανται νὰ δοθῇ ἐμπειρίαν. Τοιούτοιο ἀντικείμενον δύναται νὰ νοῆται μόνον ἀπὸ ἀρχεργαλιένης ἀπόψεως καὶ, καθὼς πᾶσαι αἱ ἔννοιαι, δέον νὰ δικροσωπήσται ὑπὸ σταραστάσεων, ὅποις χρησιμοποιήσται κατά τινα τρόπον ὑπὸ τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως. "Ἄμα διὸ δρισθῇ, ὅτι κατὰ τὰς τοπικὰς καὶ χρονικὰς ἴδιωτητας τῶν ἀντικείμενων δὲν πρέπει νὰ λαμβάνωνται ὅπ' ἕψιν πάνται τὰς λοιπὰ στοιχεῖα, ἀπέρ ἀνήκουσιν εἰς τὴν ποιότητα τῆς αἰσθήσεως, ὁ αἰσθηρισμὸς οὗτος ἀντιστοιχεῖ οἰονεὶ πρὸς τὸν χανόνα, καὶ δὲ δὲ χῶρος καὶ δὲ χρόνος δέον νὰ νοῶνται ἀπὸ ἀφηρημένης καὶ οὐχὶ συγκεκριμένης ἀπόψεως. Τοιούτοιο δύναται, ὡς ἔννοεῖται οὕκοθεν, τότε μόνον νὰ συμβῇ, ὅταν νοῶμεν αἰσθησιακόν τι περιεχόμενον καὶ συνδέωμεν πρὸς αὐτὸν τὴν δευτερεύουσαν σχέψιν, διὰ τοῦτο εἶνε ἀδιάφορον διὰ τὸ ἀντικείμενον περιεχόμενον τῆς ἔννοιας. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν: αἱ εἰς τὸν χῶρον καὶ τὸν χρόνον ἀφορῶσαι

ἐποπτικαὶ ἡμῶν γνώσεις γίνονται σύμβολα τῆς ἐν τῇ ἀφηρημένῃ ἐννοίᾳ νοουμένης διατάξεως τῶν πραγμάτων. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ὑποκείμενον ἀποδίδει εἰς ἑαυτὸν δλόνιληρον τὸ περιεχόμενον τῆς αἰσθήσεως καὶ μετ' αὐτοῦ πᾶν δ, τι ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ γίνεται ἀμέσως ἀντιληπτόν, λαμβάνει νῦν τὸ πρῶτον ἥ κατ' ἀρχὰς διὰ ψυχολογικῶν γαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων ἐκδηλουμένη ἀντίφασις μεταξὺ τοῦ ὑποκείμενου καὶ τῶν εἰς αὐτὸν διδομένων ἀντικειμένων **λογικόν τι περιεχόμενον.** "Οπως τάντικείμενα δύνανται νὰ γινώσκωνται μόνον **ἴδεατῶς**, οὐδέποτε δὲ **ἐμπειρικῶς**, οὔτες αὐτὸν τοῦτο τὸ ὑποκείμενον δίδεται τοῦναντίον μόνον **ἐμπειρικῶς**. Τὸ περιεχόμενον δημοσίας τῆς αὐτοσυναισθήσεως αὐτοῦ ἀναλύεται πάλιν εἰς τὰ δύο ἐκεῖνα συστατικὰ στοιχεῖα, ἐφ' ὃν ἐρείδεται ἥ ἀρχικὴ ψυχολογικὴ διάκρισις τοῦ ὑποκείμενου καὶ τοῦ ἀντικείμενου, ἢτοι εἰς τὰς πρόδης τὸ ὑποκείμενον σχετιζόμενας λειτουργίας τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς βιουλήσεως καὶ τὰς παραστάσεις, εἰς ἃς ἀρχικῶς ἀποδίδεται ἄμεσός τις ἀντικειμενικὴ πραγματικότης. Ἀφ' ἣς δὲ στιγμῆς, συνεπείχ τῆς ἐξελέξεως τῆς ἐμπειρικῆς γνώσεως, δλόνιληρον τὸ αἰσθησιακὸν περιεχόμενον τῶν παραστάσεων ἀποδίδεται εἰς τὸ ὑποκείμενον, δύνανται νὰ ἴσχυωσιν αἱ παραστάσεις ὃς **ὑποκειμενικὰ σύμβολα ἀντικειμενικῆς σημασίας**, διὰ τῆς διεργασίας τῶν δημοσίων δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ γνῶσις τις τοῦ ἔξω κόσμου ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀφηρημένης νοήσεως. Τοιουτορόπως αἴρεται ἐν ταῦτῃ ἥ ἀντίφασις ἐκείνη, εἰς ᾧν εἶχε περιπλακῇ ἥ ὑπὲρ τὴν πρωτογόνον ἀντιληπτικὴν βαθμίδα μεταρσιουμένη νόησις, ἢτις ἀπέδωκεν εἰς τε τὸ ἀντικείμενον καὶ τὴν παράστασιν δἰς τὸ αὐτό, ἐνῷ αὐτῇ αὐτῇ ἡ ἐμπειρία ἐμπεριέχει πάντοτε μόνον τὸ **ἐν ἀντικείμενον τῆς πραστάσεως.** Ἡ ἀντίφασις αὗτη ἐξαφανίζεται, διότι τὸ ἀντικείμενον τῶν παραστάσεων δὲν εἶναι πλέον **πραγματικόν**, ἀλλ' ἔχει ἀποκλειστικῶς σημασίαν ὑποκειμενικοῦ συμβόλου, ὑποδεικνύοντος τὸ πραγματικόν, κατά τε τὴν ὕλην καὶ τὴν μορφήν, μόνον **ἴδεατῶς** δινάμενον νὰ καθορισθῇ ἀντικείμενον.

ΤΜΗΜΑ. ΙΙΙ. Η πειστηριακὴ γνώσεως.

1. **"Εσωτερική καὶ ἐξωτερική ἐμπειρία**

Ἡ διάκρισις τῆς ἀρχικῆς ἐμπειρίας εἰς ἐσωτερικήν καὶ ἐξωτερικήν ἀρχεται ἀπὸ τοῦ χωρισμοῦ τοῦ συναισθήματος ἀπὸ τῶν παραστάσεων, συμπληροῦνται δὲ διὰ τῆς ἀποδύσεως τῶν

αισθημάτων καὶ τῶν ἐμπειριῶν τύπων τῆς τοπικοχρονικῆς διατάξεως αὐτῶν εἰς τὸ νοοῦν ὑποκείμενον, ὅτε τὸ ἀνεξιρτήτως αὐτοῦ νοούμενον ἀντικείμενον λαμβάνει διφιν προβλέψιας δυναμένου νὰ λυθῇ μόνον ἐπὶ τῇ βάσει ἀφηρημένων ἔννοιῶν. Οὗτος ἡ ἐσωτερικὴ καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ἐμπειρία ἀποτελοῦσι τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα ἐκεῖνα, διὸ ὃν διαιροῦνται αὗται ἀπὸ λογικῆς ἀπόψεως εἰς οιδιαρῶς ἐμπειρικὴν καὶ οιδιαρῶς ἀφηρημένην. Συγχρόνως δὲ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἀποκαθίσταται πάλιν ἡ ἀρχικὴ ἐνότητῆς ἐμπειρίας. Ἡ ἐσωτερικὴ καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ἐμπειρία δὲν ἀποτελοῦνται δύο διακεκριμένα ἐμπειρικὰ πεδία, ἀλλ' εἰνε διάφοροι ἀπόψεις, ἀφ' ὃν δριμᾶται ἡ ἐπιστηλιονικὴ ἔργωνα. Καὶ ἡ μὲν ὑποκειμενικὴ ἀπόψεις τῆς «Ἐσωτερικῆς ἐμπειρίας» ἀνίκει εἰς τὴν ψυχολογίαν, ἡ δὲ ἀντικειμενικὴ τῆς «Ἐξωτερικῆς ἐμπειρίας» εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας¹.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΛΑΪΚΗΣ ΠΑΙΔΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΙΓΑΛΕΩΣ

1. Πρός ἀποφυγὴν συγχύσεως τῆς σημασίας ταύτης, ἢν ἔχουνται διῆμματα τῆς ἐποπτείας καὶ ἐξωτερικῆς ἐμπειρίας πρός τὴν παράτισι ψυχολόγοις ιρατοῦσαν γνώμην, διὰ ἀμφότεροι ἀποτελοῦνται δύο διάφορα ἐμπειρικὰ πεδία, προστιθόμην ἡ ἄρσης τῶν μητηρούντεντων τούτων ὅρων. Ήλίγην οἱ δροι «ὑποκειμενικὴ καὶ ἀντικειμενικὴ ἐσκαλοθησία», «ψυχολογικὴ καὶ φυσικὴ ἐμπειρία», οἵς φιλόσοφοι τινες προέβαλον πρός ἀντικατάστασιν αὐτῶν, εἰνε ἀκτεθημένοι εἰς τὰς αὗτάς παρεξηγήσεις.

Ο δρος «ἄμεσος» καὶ «έμμεσος ἐμπειρία», διστις ἐν ταῖς συντιθητοῖς εἰνε κατάλληλος διὰ μίαν τοιαύτην ἀντικατάστασιν, δὲν ἔξαντλει τὸ θέμα, διότι οὗτος δὲν ισχύει ἐν σχέσει πρός τὸ ίδιατερον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ψυχολογικῆς ἐποπτείας, ἥτις τὸ ἄμεσον περιεχόμενον τῆς ἐμπειρίας συνδέει πρός τε τὰντιλαμβανόμενα καὶ δρῶντα ὑποκειμενα. Εἰπίσης δ δρος «έμμεσος ἐμπειρία» δικαιολογεῖται μὲν διὰ τοῦ ἀντιθέτου πρός αὐτὸν «ἄμεσος ἐμπειρία», ἀλλ' αὐτηρῶς ἐξεταζομένων τῶν πραγμάτων, δ δρος οὗτος εἶναι πλημμελής, διότι ὑπάρχει μία μόνον ἐμμεσοςήγνωσις, ἐνῷ δὲ περὶ οὐ πρόκειται δρος δηλοῦ αὐθίς ἀποκλειστικῶς ἐνα ώριμόν τούτον ἐποπτείας τῆς ἐν τῇ στενωτέρᾳ ἀκδοχῇ τῆς ἐννοίας «έμμεσος» μόνον ὑπαρχούσης ἀμέσου περιστατικοῦ. Κατὰ ταῦτα μοι φαίνεται, δτι δέον ν' ἀναγνωρίσωμεν τὴν μετατροπὴν τῆς σημασίας τῶν ἐννοιῶν ὡς συντελεσθεῖσαν κατὰ τὸν ὑποδειχθέντα τρόπον καὶ νὰ θεωρῶμεν εἰς τὸ ἔξις τοὺς δρους «ἐξωτερικὴ ἐμπειρία» καὶ «έμμεσος γνῶσις», «ἐσωτερικὴ ἐμπειρία» καὶ «άμεσος γνῶσις» ὡς ἐννοίας ἀνταποκρινομένας πρός ἀλλήλας, ἐξ ὃν δὲ μὲν πρώτη χρησιμοποιεῖται προκειμένου περὶ τῆς ἐμπειρικῆς ἀφετηρίας, ἡ δὲ δεύτερα δσον ἀφορᾷ εἰς τὸ εἶδος τῆς γνώσεως. Πρβλ. ἐπίσης τὴν πραγματείαν μου «Über die Definition der Psychologie», Phil. Stud. XII, σελ. 8 καὶ ἐφεξῆς.

σωνται, συμφώνως πρός τινα γενικά σημεῖα. Αἱ ἔννοιαι αὗται εἶνε τὸ *αἰσθάνεσθαι*, τὸ *παριστάναι*, τὸ *συναισθάνεσθαι*, τὸ *δρέγεσθαι*, τὸ *βούλεσθαι* κτλ. Ὁπειδὴ δὲ ὑπάρχει μόνον μερικὴ αἴσθησις, μερικὴ βούλησις, μερικὸν συναίσθημα, τοιαῦται περιεικτικαὶ ἔννοιαι δηλοῦσι μὲν ἀπὸ γενικωτέρας ἀπόψεως τὸ περὶ οὖν πρόκειται γεγονός, οὐδόλως δῆμως συμβάλλονται εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ γεγονότος τούτου. Ὅπειστρόφως, κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἐρεύνης τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, δύνανται τούναντίον αἱ ἐμπειρικαὶ γνώσεις νὰ χρησιμεύσωσι μόνον δύνασιν εἰς τὴν ἀφηρημένην ἐρευναν, τὴν ἀφορῶσαν εἰς τὰντικείμενα, μίαν πρὸς τὴν φύσιν τῆς νοήσεως συνάδουσαν διψιν. Διότι ἡ ἡμετέρα νόησις θὰ εἶνε εἰς τὸ ἔξῆς συγχρόνως ἐμπειρικὴ καὶ ἀφηρημένη· θὰ δύναται νὰ συγκρατῇ ἔννοίας ὑπὸ τὴν μορφὴν ἐμπειρικῶν γνώσεων, θὰ τείνῃ δῆμως οὐχ ἥττον εἰς τὸ νὰ συνδέῃ πανταχοῦ τὰς ἐμπειρικὰς γνώσεις πρὸς ἀφηρημένας ἔννοίας.

Τὴν ἴδιότητα τοῦ νὰ νοῶμεν τὰντικείμενα καὶ τὰς σχέσεις αὗτῶν δι’ ἔννοιῶν καλοῦμεν νόησιν. Ὅπως ἡ ἐμπειρικὴ γνῶσις ἀρχεται ἀπὸ τῶν ὁς ἀδιαιρέτων νοουμένων ἀντικειμένων τῶν παραστάσεων, οὕτω καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ γνῶσις ἀφορμᾶται ἀπὸ τῆς διακρίσεως τῶν παραστάσεων, τῶν ἀποδιδομένων εἰς τὸ ὑποκείμενον, μετὰ τῶν πρὸς αὐτὸν συνδεομένων ὑποκειμενικῶν καταστάσεων, ἀπὸ τῶν ἐκτὸς τοῦ ὑποκειμένου προύποτιθεμένων ἀντικειμένων. Ἀμφότερα ταῦτα ὑποβάλλει εἰς μίαν διάφορον ἀφηρημένην διεργασίαν. Αἱ ἔννοιαι τῆς ἐσωτερικῆς ἐμπειρίας εἶνε *γενικαὶ*, ἡ μόνη δὲ σημασία αὗτῶν ἔγινεται ἐν τούτῳ, δτὶ καθιστῶσιν εὐχερεστέραν τὴν συνεννόησιν, τὴν ἀφορῶσαν εἰς τὸ ἐν τῇ συγκεκριμένῃ ἀντιλήψει δεδομένον. Ὁπὶ τῆς ἀναλύσεως τοῦ ἐν τῇ ἀμέσῳ ἐμπειρίᾳ δεδομένου, στηρίζεται πᾶσα πραγματικὴ ψυχολογικὴ γνῶσις. Τούναντίον αἱ ἔννοιαι τῆς ἐξωτερικῆς ἐμπειρίας εἶνε *μερικαὶ*. Διὰ τῶν ἔννοιῶν δὲ τούτων ἔκαστον ἴδιαίτερον γεγονὸς προσδιορίζεται κατὰ τὰς ἴδιαιτέρας παραλλαγὰς καὶ σχέσεις αὗτοῦ πρὸς ἄλλα γεγονότα. Οὕτως ἔκαστον ὃν ἐν τῇ φύσει, ἔκαστον ἴδιαίτερον γεγονὸς ἐν τῷ ἔξω κόσμῳ, εἶνε ἀντικείμενον ἴδιας τινὸς διαμορφώσεως ἔννοιῶν. Καὶ ἡ περίπτωσις αὗτη ἀπαιτεῖ βεβαίως πανταχοῦ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν γενικῶν ἔννοιῶν, ἡ ἐφαρμογὴ δῆμως αὗτη ἀποσκοπεῖ τὴν μόρφωσιν μερικῆς ἔννοίας τοῦ ἀντικειμένου, τῇ βοηθείᾳ τοιούτων διασταυρουμένων γενικῶν ἴδεων. Ὁκ τοιούτων ἀφηρημένων διαπλάσεων συνίσταται, ἐπὶ παραδείγματι, ἡ ἐρμηνεία τῆς πτώσεως σώματος ἀπὸ τινος ὠρισμένου οἴησις ἢ ἐπὶ τινος προσδιορίσ-

μένου σημείου· ή έξικριβωσις τῶν σχέσεων τῆς νιφῆς καὶ τῶν διπτικῶν ιδιοτήτων τῶν αρυστάλλων· ή ἀπόδειξις λογικῆς τενὸς χημικῆς συνθέσεως τῶν στοιχείων οὐτελούσης. Εἶναι πάσις ταῦταις ταῖς περιπτώσεσι πρόκειται περὶ μερικῶν ἐννοιῶν, οὐχὶ περὶ ἔμπειρων γνῶσεων, διότι πάντες οἱ παράγοντες, ἐξ ὧν σύγκειται η πολύπλοκος αὕτη φύσις τῶν πραγμάτων, δύνανται νὰ καθορισθῶσιν ἐν τῇ ἀντικειμενικῇ σημασίᾳ αὗτῶν ιιώνον ἀπὸ ἀφηρημένης καὶ οὐχὶ ἀπὸ συγκεκριμένης ἀπόφρεως. "Οταν καθορίζωμεν ἐπὶ παραδείγματι τὴν ἐννοιαν τοῦ ὄντος πατὲ τὴν χημικὴν αὐτοῦ σχέσιν, ὅταν λέγωμεν δηλαδή, ὅτι τὸ ὄντωρ σύγκειται ἐκ δύο μερῶν ὑδρογόνου καὶ ἑνὸς μέρους διευγόνου, πάντα τὰ στοιχεῖται τῆς ἐννοίας ταῦτης, τὸ ὑδρογόνον, τὸ διευγόνον, τὸ μέτρον, οὐλάριθμοὶ 1 καὶ 2, εἶναι ἀφηρημέναι ἐννοιαὶ καὶ οὐχὶ συγκεκριμέναι παραστάσεις. Καίτοι δὲ αὗται, ὅπερις ἄλλως καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἐννοιαὶ, ἀκριτωποῦνται ὑπὲρ συγκεκριμένην παραστάσεων, τὰεριδροφραὶ ὥμιτος αἵματος ὑδρογόνου καὶ διευγόνου, ὃν ἀντιλαμβανόμεθα διὰ τῆς αἰσθησεως, ἀποτελοῦσι τούς διάλογον τὸ περιεχόμενον τῆς διὰ φυσικοχημικῆς ἐρεύνης ἔξικριβώσεως τῆς σχετικῆς ἐννοίας, ἵναν η ἔμπειρη εἴηντοῦ ὄντος. Λί παραστάσεις, καθὼς ἀκριβῶς αἱ λέξεις η τὰ λοιπὰ σύμβολα τῶν ιδεῶν, θεωροῦνται μᾶλλον ἀντανθοῦν ὡς συγκεκριμένα σημεῖα ἑνὸς μόνον εἰς τὸν ἀφηρημένον καθορισμὸν προστοῦ ἀντικειμένου, ἐν ἀπολύτῃ ἀντιθέσῃ πρὸς τὰ γεγονότα τῆς ἀμέσου ἔμπειρος, ἀτίναι εἶναι ἀπαλλειστικῶς ἔμπειροι γνῶσεις καὶ εἰς οἱ ἀνήκουσι κατ' οὐσίαν αἱ παραστάσεις, ἐφ' ὃσον αὗται λαμβάνονται πρὸς δρθιαλμῶν ὡς πρὸς τὴν γένεσιν η τὴν πρακτικὴν αὗτῶν ψυχολογικῆν σημασίαν. Βεβαίως δὲν ἔλλείπει ἀπὸ τῆς φυσιογνωστικῆς ἐρεύνης τῶν ἀντικειμένων η ἄλλη ἐκείνη ἐφαρμογὴ τῶν γενικῶν ιδεῶν, καθὼς ποιεῖται χρῆσιν ταῦτης η ψυχολογία πρὸς διάφορον τῶν διαφόρων τῆς ἀμέσου ἔμπειρος ανστατικῶν στοιχείων. Αὕται ὥμιτος ἔχουσιν ἐν τῇ περιπτώσει ἐκείνῃ τοιαύτην σχέσιν πρὸς τὰς μερικὰς ἐννοίας, οἷαν ἐν ταύτῃ πρὸς αὗτὰ ταῦτα τὰ ἐν τῇ αἰσθησιακῇ ἀντιλήψει δεδομέναι γεγονότα. Τοιουτορόπως αἱ γενικαὶ ἐννοιαὶ εἶναι μόνον βοηθητικὲ μέσα πρὸς ἀνάλυσιν τῶν μερικῶν περιστώσεων, οὐδέποτε ὥμιτος συνίσταται ἐν τῇ ἀποκτήσει αὗτῶν δικύριος προκτὸς τῆς γνῶσεως, ὅστις στρέφεται πανταχοῦ πρὸς αὗτα ταῦτα τὰ γεγονότα.

Δεδομένου ὅτι τῇ νόησις διερχεντὶ τὰ ἀνεξιρτήτως τοῦ νοοῦντος ὑποκειμένου προσποτιθέμεναι ὅνται ὡς ἀντικείμενοι συγκεκριμένης γνῶσεως, γεννῶνται δι' αὐτῶν ὑπὲρ τὴν διττὴν ἔπιψιν ταῦ-

την διάφορα θέματα ἔρευνης. Ἐπόμενης ἀπόψεως ὑποβάλλει αὕτη τάντικείμενα εἰς ἀφηρημένην τινὰ μελέτην, καθ' ἥν αἱ παραστάσεις χρησιμεύουσιν εἰς αὐτὴν ὡς σύμβολα, ὑποδηλοῦντα τὴν μέλλουσαν διάπλασιν ἐννοιῶν ἢ συγχρατοῦντα ἐν συγκεκριμένῃ μορφῇ τὰς ἥδη μορφωθείσας ἐννοίας. Κατὰ τὴν ψυχολογικὴν ἀνάλυσιν ἀφ' ἑτέρου ποιεῖται χρῆσιν τῶν ἐννοιῶν μόνον ὅπως διευκολύνῃ καὶ τὴν διάκρισιν καὶ τὴν συγκεφαλαίωσιν τῶν ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ δεδομένων γεγονότων. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει τὰ τελευταῖα ἀντικείμενα τῆς ἔρευνης εἶνε αἱ ἐννοιαὶ, ἐνδὲ τῇ δευτέρᾳ αἱ συγκεκριμέναι παραστάσεις, ἀποβαίνει ἀδύνατος ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν ἢ ἀπὸ τοῦ ἕνὸς εἰς τὸ ἔτερον πεδίον μετάβασις, καίπερ ἢ περίστασις, διε τὸ μερικὸν ἀντικείμενον τῶν παραστάσεων εἶνε ἢ ἀφετηρία ἀμφοτέρων τῶν τρόπων τῆς γνώσεως, ὑποδεικνύει κοινήν τινα βάσιν. Ἡ ἀπόπειρα πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ κενοῦ τούτου ἀποβαίνει ἀνωφελής εἰς τὰ βιοηθητικὰ μέσα τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως, διότι ἀκριβῶς ἢ προϋπόθεσις τοῦ τύπου τούτου τῆς γνώσεως, ἥτοι ἡ διάκρισις τῆς ἀφηρημένης ἐννοίας ἀπὸ τῆς συγκεκριμένης παραστάσεως, τῆς ἀμέσου ἀπὸ τῆς ἐμμέσου γνώσεως, εἶνε ἐκεῖνη, ἥτις γίνεται ἀφορμὴ τῆς γενέσεως τοῦ ἔτηθέντος κενοῦ. Ὁθεν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτις ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ ἐμπειρία ἀπομένουσι δύο διάφορα σημεῖα ἀφετηρίας, ἀπερ, ἐπειδὴ αἱ παραστάσεις πρὸς τῇ ἀμέσῳ καὶ ὑποκειμενικῇ σημασίᾳ αὗτῶν διατηροῦσι τὴν ἀξίαν ὑποκειμενικῶν συμβόλων, συμπληροῦσι μὲν ἄλληλα, δὲν δύναται ὅμιλος ν' ἀνάγωνται τὸ ἐν εἰς τὸ ἔτερον.

2. Οἱ νόμοι τῆς νοήσεως ὡς μορφαὶ τῆς γνώσεως.

Εἰς τὰς δύο σφαίρας τῆς γνώσεως, τῆς ὑποκειμενικῆς ἢ ἀφηρημένης, εὑρίσκονται πανταχοῦ εἰς τὴν διάθεσιν τῆς νοήσεως τὰ βιοηθητικὰ μέσα ἐκεῖνα, δι' ὃν εὐθὺς ἐξ μόχης ἀποκαλύπτεται ἢ ὑπόστασις αὐτῆς, ἥτοι οἱ **νόμοι τῆς νοήσεως**. Εἰς τοὺς νόμους δύμως τούτους προεικονίζεται ἥδη τελείως ἢ συγκεκριμένως ἀφηρημένη διπλῇ φύσις τῆς ἡμετέρας διανοήσεως. Οἱ νόμοι τῆς νοήσεως εἶνε νόμοι τῆς **αἰσθησιακῆς ἀντιλήψεως**, οἵτινες ἐφαρμόζονται πανταχοῦ εἰς τὰς παραστάσεις, ὃν οὔτοι ἔχουσιν ἀνάγκην πρὸς ἔξεικόντισιν ἔσαντων. Οἱ ἐν λόγῳ δύμως νόμοι εἶνε συγχρόνως καὶ νόμοι τῆς **ἀφηρημένης νοήσεως**, διότι ἡ συγκεκριμένη παράστασις οὐδέποτε δύναται ν' ἀπεικονίζῃ αὐτοὺς κατὰ τελείως ὁρθὸν τρόπον, οὔτως ὅστε οὔτοι μόνον δι' ἀφαιρέσεως, ἢ, δι-

αὐθιορμήτων ἔννοιῶν, ἀφορωσῶν εἰς τὰς μεταξὺ τῶν ἀντικειμένων ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ κεχωρισμένας σχέσεις, δύνανται νὰ λαμβάνωσι πραγματικὴν ὑπόστασιν. Οὐδεμία ἐμπειρία παρέχει εἰς ἥμᾶς τὴν εἰκόνα πλήρους **ταυτότητος**. Κατοι δὲ τὰντικειμενα τῆς ἀμέσου ἐμπειρίας εἶνε ἐν πλειστοῖς σημείοις ὅμοια πρὸς ἄλληλα, εἰς ἕξαιρετικὰς ὅμως μόνον περιπτώσεις δεικνύουσι ταῦτα πλίσῃ ταυτότητα, καὶ τοῦτο συμβαίνει διότι αἱ λεπτότεραι αὐτῶν διακρίσεις διαφρενγώνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν ἀντίληψιν ἥμῶν. "Οὐκον, ἐὰν ταῦλ ἐπ" αὐτῷ τούτῳ τῷ σκοπῷ τῆς ἐναργοῦς ἀπεικονίσεως τῶν πραγμάτων χρησιμοποιῶμεν συγκεκριμένας εἰκόνας παρομιοτές πρὸς τὰ ἐν τῇ γεωμετρίᾳ ἀνάλογα σχήματα, τὸ παραγόμενος ἀντικείμενον ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐμπειρίαν δὲν θὰ δύναται νὰ πραγματοποιῇ τὴν ἀφηρημένην ἔννοιαν περὶ μόνον κατὰ προσέγγισιν, τοῦτο δὲ θὰ συμβάλῃ καὶ ὡς πρὸς ἥμᾶς, διότι σκοπίμως δὲν λαμβάνομεν ὑπὸ διφιν πᾶν ὅ,τι ἀντίδει πρὸς τὴν παρ' ἥμῶν συγκροτούμενην ἔννοιαν. "Ομοίως οὐ ἀντίθεσις τῶν ἔννοιῶν εἶναι πάντοτε προσπεινούμενος καθιορισμὸς καὶ οὐχὶ παθιορισμὸς ἀνήκοντος σταθερῶν εἰς τὰντικειμενα αὐτῆς ταύτης τῆς ἐμπειρίας. Τὰ αὐτὰ ἀντικείμενα, ἀπερ ἀπό τινος ὀρισμένης ἀπόφρεως φέρομεν εἰς ἀντίθεσιν τινὶ πρὸς ἄλληλα, δυνάμεθα ὑπὸ ἄλλην ἔποιφιν νὰ ὑποτάσσομεν εἰς γενικωτέριν τινὲς ἔννοιαν οὐ νὰ συνδέωμεν αὐταὶ πρὸς ἄλληλα διὰ τινῶν χρονικῶν καὶ τοπικῶν σχέσεων. Οὗτος αἱ λογικαὶ σχέσεις προεικονίζονται μὲν ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ, συγκροτοῦνται δὲ πρῶτον ὑπὸ τῆς νοήσεως, οἵτις ἐπεξεργάζεται τὴν αἰσθητικὴν ἀντίληψιν, ἀφαιροῦσαι οἱ προσθέτουσαι εἰς αὐτὴν εἴτε διά τι ἀπαιτοῦσιν οἱ νόμοι τῆς νοήσεως, ὑφ' ὃν τὸ κρίτος προβαίνομεν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ἀντικειμένων.

"Η αὐτὴ σχέσις μεταξὺ τῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς νοήσεως δεικνύεται κατὰ τὰς πνευματικὰς ἔνεργηνας ἐκείνας, καθ' ἣς συντελεῖται οἱ ἀνάλυσις ἐνὸς συνόλου ἔννοιῶν εἰς τὰ μέρη του, οἱ ἐκεῖ ἔνθα μεταξὺ τῶν διὰ τῆς ἀναλύσεως ταύτης προκυπτόντων μερῶν συνάπτεται σχέσις τις ἔξυρτίσκως. Εἰς ἀμφοτέρους τὰς περιπτώσεις ταῦτας τὸ τε ὅλον καὶ τὰ μέρη δέοντα νὰ ὑπερχωστον ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ. "Ἄλλ' δ τρόπος, καθ' ὃν πρέπει νὰ τεληται οἱ ἐν λόγῳ ἀνάλυσις οἱ καθ' ὃν τὰ μέρη διρεῖλουσι νὰ ἔξυρτονται ἀπ' ἄλληλων, ὑποδεικνύεται ὑπὸ τῆς νοήσεως. Κατὰ τὴν διαλεξιν τῶν τριγώνων εἰς ἴσοπλευρα καὶ ἀνισόπλευρα, οἱ κατὰ τὴν διαλεξιν τῶν δργανικῶν διντῶν εἰς φυτὰ καὶ ξῆρα, οἱ ἀποχρῶν λόγος τοις διαρέσεως ταύτης οδηγός διδεται εἰς ἥμᾶς ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ,

διότι αὕτη οὐδὲν ἄλλο περιέχει εἰμὴ ἀντικείμενα μετὰ διαφόρων ιδιοτήτων. Τὸ ζῆτημα, ὅπερ ἀφορᾷ εἰς τὰς ίδιοτητας ἔκείνας, ὃν ποιούμεθα χρῆσιν, ὅπως κατατάσσωμεν ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν τὰντικείμενα, συνδέεται πρός τινα λογικὴν κρίσιν, ἵτις καθορίζεται μὲν ἐν μέρει ὑπὸ τῆς ἐμπειρίας, ίδίως ὅμως ὑπὸ τινῶν σημείων, μάτινα προκύπτουσιν ἐκ τοῦ συνειρμοῦ τῶν διανοητικῶν ἔνεργειῶν. "Οταν διαιρῶμεν τὰ τρίγωνα εἰς δρθιγώνια, δξυγώνια καὶ ἀμβλυγώνια, ἢ ὀνάλυσις αὕτη τῆς ἔννοίας συνάδει ἀκριβῶς πρὸς τὰντικείμενα τῆς ἐμπειρίας, μόνον ἢ ἀφετηρία, ἀφ' ἣς δρμάται ἡ νόησις ἡμῶν, εἶνε διάφορος ἦ, ὅταν εἰς τὴν τάξιν τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζῴων προσθέτωμεν ἄλλην τινὰ κατηγορίαν, τὴν τῶν πρωτοζῷων, ἢ τριπλῆ αὕτη διαιρεσίς συνδέεται πάλιν πρὸς τὰ αὔτα ἀντικείμενα τῆς ἐμπειρίας. Ἡ διαφορὰ ἔγκειται μόνον εἰς τοῦτο, ὅτι αἱ ἔννοιαι φυτὸν καὶ ζῷον οοῦνται ἐνταῦθα εἰδικῶτερον ἢ ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει, ὅτι δηλαδὴ ἢ ἐκλογὴ τῶν χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων, μάτινα ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιπτώσεσιν ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τῆς διαιρέσεως, εἶνε διάφορος. Ἡ σχέσις τοῦ μεγάλου πρὸς τὸν μικρὸν ἀξονα ἐλλειπτικῆς τινος δύναται νὰ νοηθῇ ὡς ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς σχέσεως τῆς παραμέτρου πρὸς τὴν ἐπικεντρώτητα ἢ ἐκ τῆς γωνίας τῆς ἐγκλίσεως, εἰς ἣν ἐπιφάνεια καὶ εὐθὺς κυλινδρικὸς κῶνος, ἀπεριθεωροῦνται ὡς παραγωγικαὶ τοπικαὶ μορφαί, τέμνουσιν ἄλληλα. Ἡ ταχύτης ἐνικρεμοῦς ἐν δεδομένῳ τινὶ σημείῳ τοῦ τόξου αὐτοῦ δύναται νὰ σχετίζεται ἀμέσως πρὸς τὸ εἰς κάθετον διεύθυνσιν ἔξικνούμενον ὕψος, ἢ κατὰ τοὺς νόμους τοῦ ἐνικρεμοῦς, πρὸς τὸ μῆκος αὐτοῦ, τὸ τόξον τῆς παραβολῆς τῶν αινήσεων καὶ πρὸς τὴν γωνίαν τῆς ἀποκλίσεως τοῦ σημείου.

"Οσον μονομερῆ σημασίαν ἔχει τὸ ζῆτημα κατὰ τὰς πρὸς ἄλληλας κανονικὰς σχέσεις τῶν γεγονότων, τόσον τοιοῦτοι ποικίλοι τρόποι τῆς ἐξαρτήσεως εἶνε ἀποκλειστικῶς διάφοροι διατυπώσεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς θεμελιώδους ἐξαρτήσεως. Τοῦτο ὅμως οὐδόλως άνοιξε, ὅπως ἐν παρομοίαις περιπτώσεσι τὰ μέρη τῆς ἔννοίας, μάτινα ενδίσκονται εἰς ἀμεσον σχέσιν αἰτίας καὶ ἀποτελέσματος, ἔχωσι καθ' ἓαυτὰ διάφορον σημασίαν. Καὶ τῷ ὅντε πολλάκις πρέπει νὰ διασαφῆται τὸ πρῶτον ἐπὶ τῇ βάσει ίδιαιτέρας ἐρεύνης, ἐὰν διάφοροι διατυπώσεις ἐξαρτήσεως ἔχωσι τὴν αὐτὴν σημασίαν, ἢ ἐὰν ἐκατέρα τῶν σχέσεων περιλαμβάνῃ τὴν θεωρητικὴν ἀπόδειξιν, ἀναφορικῶς πρὸς τὰς ἐν ταῖς λοιπαῖς σχέσεσι δεδομένας καθαρὰς ἐμπειρικὰς ἐξαρτιβώσεις.

"Οσον τὰντικείμενα καὶ αἱ ἔνέργειαι τῆς ἐμπειρίας ἀπομακρύ-

νονται τῶν προύποθέσεων, εἰς ἃς δέον νὰ προβαίνῃ ἡ νόησις, ὥντε
ἔφαρμός ἐπ' αὐτῶν τοὺς νόμους τῆς ταυτότητος καὶ τῆς ἀντιφά-
σεως, τοὺς νόμους τῆς ἀναλύσεως, ἐπεὶ τῇ βάσει τῶν χαρακτηριστι-
κῶν γνωρισμάτων, καὶ τῆς συνδέσεως, συμφώνως πρὸς τὴν
εἰπίαν καὶ τὸ ἀποτέλεσμα, τοσοῦτον περιέρχεται αὕτη εἰς τὴν
ἀνάγκην νὰ δημιουργῇ συγκεκριμένας εἰκόνας καὶ νὰ στοιχται
χρῆσιν αὐτῶν. Αἱ εἰκόνες αὕτηι ἔχουσι τοῦτον τὴν ἔμπειρον.¹ Εν
τῷ σημείῳ δ' ἀκριβῶς τούτῳ ἔγκειται ἡ σημεντικότητη ὀφέλεια
τῆς **συμβολικῆς** παραστάσεως τῶν ιδεῶν. Τάμεστερα σύμβολα
εἶναι αἱ **λέξεις**, αἵτινες διφεύλουσι τὴν πολυμερῆ χρησιμότητα
αἵτινας εἰς τὴν ιδιότητα τοῦ διτι οὐδέποτε λαμβάνεται διτι,² ὅμιν,
ἄντας ἀντιπορθύονται ἢ μὴ πρὸς τὰντικείμενα τῆς ἔμπει-
ρίας. Μάγτι τὰ λοιπὰ ἔκουσισι ἐκλεγόμενα αἴριστοι τῶν ιδεῶν
δύνανται ἢ ν' ἀκολουθῶσι τὸ περιάδειγμα τούτο, καθὼς τὰ
σημεῖα τῶν ἀριθμῶν, τῶν ποσῶν καὶ τὰ σύμβολα τῶν μαθημα-
τικῶν πρᾶξεων, ἢ νὰ διαμορφῶσιν ίδεατάς εἰκόνας τῆς πραγ-
ματικότητος, ἐν αἷς τὰ χαρικτηριστικὰ τῆς ἔννοιας γνωρίσιμα
νὰ παρίστανται δισον ὄντες αὐτοτελῶς, ἵστοι ἀστηλλαγμάται τῶν
τυχαίων τῆς ἔμπειρίας συστατικὴν στοιχείων, ὡς τούτο, ἐπεὶ
παριδείγματι, συμβαίνει εἰς τὰ γεωμετρικὰ σχήματα καὶ τὰ
παρεμφερῆ πρὸς ταῦτα ὑποδειγματικὰ ἀπεικονίσματα τῶν πραγ-
ματικῶν γεγονότων.

Ἔτις ἀμφότερα τὰ εὖδη ταῦτα τῆς συμβολικῆς παραστάσεως
ἡ λογικὴ αἱρετούσις ἐκδηλοῦται ὑπὲ δύο ἀμοιβαίως συμπληρου-
μέναις διαρόρους μορφίαις. Κατὰ τὴν ἔφαρμογήν τῶν μαθηρῶν
συμβόλων τῶν ἔννοιῶν ἐνεργεῖ ἀριθμεῖσιν ἡ νόησις ἐξ ὀλοκλήρου
τοῦ ἔμπειρικοῦ περιεχομένου τῆς ὡς σύμβολον χρησιμοποιούμε-
νης παραστάσεως, διορθῶσι μάνον ἐν αὐτῇ βοηθητικόν τι μέσον,
ὅπερ ἀφορᾷ εἰς τὸν περιασθισμὸν τῶν ἔννοιῶν. Εν τῇ περιπτώ-
σει ταῦτηι αἴρεται πᾶσι σχέσις ἀφορῶσι εἰς ἔμπειροις χαρικτη-
ριστικὴ γνωρίσματα, ἵνα οὗτοι κατὰ μείζονα λόγον νοηθῶσιν
ὡς πραγματοποιούμεναι αἱ μαθηρῶς ἀφηρημέναι αἴσιότεις τῆς
νοήσεως. Κατὰ τὴν ίδεατὴν συμβολικὴν παραστάσιν τοῦνταν
ἐκποτίζονται ἀπὸ τῆς ἔμπειρικῆς εἰκόνος πᾶσαι αἱ ἐπουναρθεῖσις
ιδιότητες, ἐφ' δισον τοῦτο εἶναι δυνατόν, διὰ ν' ἀπομείνουσιν ἐν
τῇ ἔμπειρᾳ μάνον τὰ ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἔννοιαν οὐσιῶδηι χαρα-
κτηριστικὰ γνωρίσματα. Τὰ φυσικὰ σύμβολα τῶν ἔννοιῶν ἐν
τῇ γλώσσῃ εἶναι κατὰ διαρόρους βιαθυΐδας τῆς ἔννοιῶν ἀξελλόζεσσος
ἀπελεῖς διαπλάσεις ἀμφοτέρων τῶν τύπων τῶν συμβολικῶν περι-

στάσεων. Διότι ἀρχικῶς ή λέξις συνδέεται στενῶς πρὸς τὴν ἥν
ἔξιτερικεύει παράστασιν. Βραδύτερον δὲ σχέσις αὕτη ἀπόλ-
λυται σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου, μόνον δὲ ἔχνη τινὰ αὐτῆς ἀμυδρῶς
διαφαίνονται, οὕτως ὅστε εἰς τὴν λέξιν ἀπομένει μόνον ἡ ἀξία
ἔνδος διὰ τῆς χρήσεως καθιερωθέντος συμβόλου ἐννοίας. Οὕτως
ἀμφότερα τὰ εἶδη ἔκεινα τῆς συμβολικῆς ἐνεργείας εἶνε μορφαὶ
ἔξελίξεως, αἵτινες, ὡς καταφαίνεται ἐν τῇ χρήσει τῆς γλώσσης,
δίδονται εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν ἀφηρημένην νόησιν. Ἐχουσι δ'
ἀνάγκην αἱ μορφαὶ αὕται σαφεστέρας τινὸς ἀναλύσεως καὶ
ἀκριβεστέρας διαπλάσεως, ὅπως οὕτω δυνηθῶσι νὰ παράσχωσι,
κατὰ πάντα ὑπὸ τῶν ἀναγκῶν τῆς νοήσεως ἀπαιτούμενον τρό-
πον, ἐπικουρεῖαν τινὰ εἰς τὴν ἀφαιρετικὴν καὶ συνθετικὴν δύ-
ναμιν τῆς νοήσεως. Δι' ἀμφοτέρων τῶν προμηνυμονευθέντων
τύπων τῆς συμβολικῆς ἐνεργείας, οὓς ἡ νόησις χρησιμοποιεῖ
ὅτε μὲν κεχωρισμένους ἀπ' ἄλληλων, ὅτε δὲ συνδεδεμένους,
καθίσταται ἵκανὴ ἀφ' ἔνδος μέν, ὅπως προβαίνῃ εἰς ἀφηρη-
μένας προϋποθέσεις, αἵτινες δύνανται ν' ἀπομακρύνωνται τυχὸν
τῆς ἐμπειρικῆς πραγματικότητος, ἀφ' ἐτέρου δέ, ἵνα πάλιν
προσπελάζῃ ταύτῃ διὰ τῆς βαθμιαίας συμπληρώσεως τοιούτων
προϋποθέσεων. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἡ συμβολικὴ λειτουρ-
γία τῆς νοήσεως διαμορφοῖ ἀφηρημένας ἐννοίας, αἵτινες παρι-
στῶσι μόνον ὠρισμένην τινὰ ὅψιν τῶν ἐν τῇ πραγματικότητι
δεδομένων, ὅπως δυνηθῇ νὰ παρακολουθήσῃ ταῦτα καθ' ἔαυτά,
ἥτει ἀπηλλαγμένα πασῶν τῶν καθ' ἔκαστα ἴδιοτήτων αὐτῶν
καὶ σχέσεων. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ αἱ κατὰ τοιοῦτον τρόπον μεμο-
νωμένως ἔξεταξόμεναι ἐννοιαὶ συνδέονται μετὰ προηγουμένην
ἀνάλυσιν αὗτῶν πρὸς ἄλληλας ἢ ἐπισυνάπτονται εἰς τὰς κατὰ
πρῶτον γενομένας προϋποθέσεις περιοριστικό τινες προσδιο-
ρισμοί. Εἰς ἀμφοτέρας ταύτας τὰς περιπτώσεις συντελεῖται
βαθμιαία τις προσπέλασις εἰς τὴν πραγματικότητα, πρὸς ἥν
δὲ συνδέποτε θὰ δυνηθῶμεν νὰ προσεγγίσωμεν τελείως. Οὕτως
ἐκ τῆς δι' ἀφηρημένων ἐννοιῶν ἀντιλήψεως τῆς πραγματικῆς
ὑποστάσεως τῶν ὄντων προκύπτει ἀπεριόριστον θέμα ἐρεύνης,
ὅπερ οὐδέποτε εἶνε δυνατὸν νὰ ἔξαντληθῇ καθ' ὅλην τὴν ἔκτα-
σίν του. Ἐκτὸς δὲ συνδέποτε τοῦ θέματος τούτου γεννᾶται, συνεπείᾳ
τῆς ἐλευθέρας ἐνεργείας τῆς συμβολικῆς νοήσεως, ἐκ παραλλήλου
καὶ ἐτερόν τι, οὕτινος τὰ ὅρια ἀπόλλυνται ἐπίσης εἰς τοὺς ὅρι-
ζοντας τοῦ ἀπείρου. Τὸ θέμα τοῦτο ἔγκειται ἐν τῇ διὰ τῆς ἐκου-
σίας ἐφαρμογῆς τῶν ἴδεατῶν συμβόλων τελουμένη συγκεφα-
λαιώσει πάντων τῶν εἰδῶν μιᾶς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νόμων τῆς

νοίσεως καὶ τῶν ἐμπειρικῶν αὐτῶν ὥσπερ δυναμένης νὰ υπάρχῃ πραγματικότητος, χωρὶς νὰ λαμβάνεται ὑπὲρ ὄψιν, ἀν τοιαύτη τις πραγματικότης εἶναι δεδομένη ή μη. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον η πραγματικότης καὶ η πιθανότης ἀποτελοῦσι **δύο ἔννοιας καθορισμού**, αἵτινες ἔχουσι διάφορον σημασίαν, ἵτις συνίσταται, ὡς πρὸς μὲν τὴν πραγματικότητα, ἐν τῷ ὅτι τὸ πνεῦμα ἔνεκεν τῶν τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ διεπόντων λογικῶν νόμων συνδέεται σταθερῶς πρὸς ἀφηρημένας **ἔννοιας**, αἵτινες οὐδέποτε ἔξαντλοῦσι τὴν πραγματικότητα, ὡς πρὸς δὲ τὴν πιθανότητα, ἐν τῷ ὅτι η ἔκτασις τῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νόμων τῆς νοίσεως δυναμένων νὰ συντελῶνται πενεματικῶν οὐκοδομημέτων ὑπερβαίνει πάντα τὰ ἀφρικτὰ ὄρη. Οὔτως η μὲν πραγματικότης εἶναι ἀπειρος καὶ ἔντασις (*intensiv unendlich*), η δὲ πιθανότης ἀπειρος καὶ ἔκτασις (*extensiv unendlich*). Καὶ ἐν τοῖς ἀμφότεραις συνδέονται δι’ ἀρρήκτων δεσμῶν. Διότι ἔκαστον ἴδειτον σύμβολον, καὶ ἀν συνδέεται η μὴ πρὸς τὴν δεδομένην πραγματικότητα, ἐκφράζει νοητήν τιγα πιθανότητα, δεδομένου ὅτι δι’ οὐδειμᾶς ἔννοιας δύναται νὰ καθορισθῇ ἀπολύτως η πραγματική ὑπόστασις τῶν πραγμάτων. Ἐν τῇ ἀποτελέσματι αὐτοῦ ὅπως κατανοῆσῃ τὸν πραγματικὸν κόσμον, στενοῦται τὸ πνεῦμα διηγεικῶς ἐν τοῖς ὅροις τῆς πιθανότητος. Οὗτος δὲ εἶναι ἀκριβῶς ο λόγος, δι’ ὃν η ὑπόθεσις εἶναι ἀποραιτητον συμπληρωματικὸν μέσον πάσις ἀπιστημονικῆς γνώσεως. Μεταξὺ διαφόρων προύπτοθέσεων, αἵτινες δύνανται νὰ συγχροτῶνται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν λογικῶν νόμων καὶ αἵτινες δύνανται νὰ θεωρῶνται ὡς προσεγγίσαις εἰς τινὰ οὖν δίστοτε πραγματικὴν τῶν ὄντων ὑπόστασιν, ἐκλέγει η νόησις **μιαν** ἐξ αὐτῶν πρὸς σύγκρισιν τῆς πραγματικότητος συμφόνως δὲ πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συγκρίσεως ταύτης, εἴτε διατηρεῖ αὕτη τὴν περὶ ής ο λόγος ὑπόθεσιν ὡς βοηθητικὸν μέσον πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ δεδομένου, εἴτε ἀπορρίπτει αὐτὴν ὡς ἀπεικόνισμα μιᾶς νοητῆς ἀλλὰ πρὸς τὰ θεμελιώδη χαρακτηριστικὰ τῆς ἐμπειρίας γνωρίσιμαται ἀντιστροφευμένης ἔννοιας.

3. Η σημασία τῆς ὑπόθεσεως ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐμπειρικὴν γνῶσιν.

Ἐπειδὴ η ὑπόθεσις ἔγκειται ἐν τῇ ἐκ τῶν προτέρων διαμορφώσει ἔννοιας τινός, ἀφορώσης εἰς τὴν οὐσίαν καὶ εἰς τὸν συνβιαιόδν ωρισμένων τινῶν ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ διδομένων γεγονότων, εἶναι τόσον ἀναγκαῖον συστατικὸν μέρος τῆς διὰ τῆς νοίσεως συντελουμένης διεργασίας τῶν γεγονότων τούτων,